

The Study of Dominant Values in Taraghi’s “The Pear Tree” Based on Mood and Modality

Mohammad Dabirmoghaddam*

Fatemeh Rasooli Danesh**

Abstract

This study endeavors to show the protagonist’s values in “The Pear Tree” based on mood and modality. Values, ideology and modality within the discourse are interrelated, and mood and modality of the discourse can be analyzed to depict the values based on Fairclough’s theory. Accordingly, values are depicted in three distinctive ways. First, social reality representation within discourse is value laden. That is, each narrative is full of values which implicitly affect the reader. Second, characters with positive identities within the narrative can create values within the audience. Third, implicit values in the context evoke the reader’s emotions. These values are recognizable within the discourse of the narrative. Moreover, values, attitudes and power relationships beyond them are depicted within this short story. Therefore, contextual analysis of the short story shows the protagonist’s values. Then based on the desirable values, his related motivational values are determined.

Keywords: Values, ideology, Modality, Goli Taraghi, The Pear Tree.

* Professor of Linguistics, Allameh Tabataba’i University (Corresponding Author),
mdabirmoghaddam@gmail.com

** Ph.D. Candidate of Linguistics, Allameh Tabataba’i University, daneshfr@yahoo.com

Date received: 2022/11/04, Date of acceptance: 2023/03/14

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Introduction

The interaction of values within a text produces dynamic processes to create a simultaneous value system. In this article, Taraghi's "The Pear Tree" is analyzed to show how mood and modality within the discourse are analyzed to depict the protagonist's values within the context. However, various factors influence the creation of the values. The social realities within the discourse, its dominant value system, the positive identity of the writer and the simultaneous production of the values within the discourse are intermingled to affect the audience which are also discussed in the article.

Materials and Methods

This article studies the protagonist's values in Taraghi's *The Pear Tree* based on Fairclough's 2003 theory. The evaluation clauses about the protagonist of the story are identified and classified based on their mood and modality. Then his desirable and undesirable values are specified, and his motivational values are determined. Finally, the creation of values in the discourse are elaborated.

Discussion

This story is about a university professor who goes to his garden in Damavand to write his new book. However, the gardener invites him to a special ritual to eradicate the pear tree because of its infertility. Finally, the tree is not uprooted, and the new book is not written. But the protagonist reviews all his life, values and wishes, and puts all his motivational values under scrutiny. His most dominant motivational values have been power, success and self-improvement. He has written plenty of books and articles, had many lectures and attained fame. But now he is not interested in his previous values anymore, and is seeking an opposing transcendental worldview.

The evaluation clauses about the protagonist are studied in three groups:

1. Declarative clauses with relational processes which express the protagonist's desirable values. Furthermore, the dominant motivational values expressed by this kind of clauses are success, prosperity and survival.
2. Declarative clauses with modality, especially deontic modality which mostly express desirable values. The prevailing motivational values expressed by this type are power and success.
3. Exclamation clauses are used for undesirable values.

The power relations, values and ideology are intermingled in the story. The old gardener notices the infertility of the pear tree and informs the protagonist about the

Abstract 49

matter. At first, the protagonist ignores the problem. But the gardener brings a group of villagers to make him attend the eradication ritual. The power of the group and their values act like a driving force to make the protagonist attend the ritual and order the eradication of the pear tree. However, the headman prevents the gardener from uprooting the tree, and they symbolically make the tree promise to be fertile again. The power of the group is embedded in the discourse, and it drives the protagonist to do what he actually resents.

On the other hand, the contextual schemata functions as a comprehensive mechanism in the discourse. It shares new experiences with the audience and influence their ideology. The protagonist questions his own motivational values because what finally remains are just his memories, and he seeks asylum in the nature.

Results

In this article, values of the protagonist of the Pear Tree were specified by the evaluation clauses. Three groups of evaluation clauses about the protagonist of the story are declarative clauses with relational processes, declarative clauses with modality and exclamation clauses. The first two types are used for desirable values while the latter type is applied to undesirable ones. Therefore, desirable and undesirable values can be depicted by studying mood and modality of the evaluation clauses. Afterwards the basic motivational values and their alteration in the protagonist were traced. Finally, it was shown how the interaction of values, attitudes and ideology affected the protagonist in this story.

Bibliography

- Aijmer, K. (2016). "Modality and Mood in Functional L Approaches". In Nuyts & Van Der Auwera (eds). *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. London: Oxford University Press.
- Batani, M. R. (2008). "The use of 'bayad' in modern Persian". In *Ten Articles*. Tehran: Agah. [in Persian]
- Biglari, F. (2004). *Use of Modal Verbs in Contemporary Persian*. Master dissertation, Allameh Tabataba'i University. [in Persian]
- Bybee, J.L., W. Pagliuca, & R.D. Perkins. (1994). *The Evolution of Grammar:tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bybee, J. & Fleischman, S. (1996). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
- Davari, Sh. & M. Naghsgouye Kohan. (2016). *Modal Verbs in Persian*. Tehran: Neviseh. [in Persian]
- Denith, S. (1995). *Bakhtinian Thought*. London: Routledge.

- Fairclough, N. (2003). *Analyzing Discourse*. London: Routledge. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Golfam, A. (2016). *Principles of Persian Grammar*. Tehran: Samt. [in Persian]
- Halliday, M., & C. M. Matthiessen (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. London and New York: Routledge.
- Hojat Taleghani, A. (2015). *Mood Aspect & Negation in Persian*. Tehran: Nevisesh. [in Persian]
- Homayounfar, M. (2011). *Mood & its impact on Verbal System*. Ph. D. dissertation. Allameh Tabataba'i University. [in Persian]
- Ilkhanipour, N. (2015). *Modal Adjectives in Persian*. Tehran: Markaz Press. [in Persian]
- Jary, M. (2011). 'Assertion, Relevance & the Declarative Mood,' in M. Victoria Escandell Vidal, Manuel Lionetti & Aoifi Ahem (eds.). *Procedural Meaning: Problems and Perspectives*. Bingley: Emerald Group Publishing. pp. 267-289.
- Lazar, G. (2016). *Contemporary Persian Grammar*. Translated by M. Bahraini. Tehran: Hermes. [in Persian]
- Kouhkan, S., Nuyts, J. & Golfam, A. (2019). The relationship between grammaticalization and interpersonality in modal verb origin. *Language Studies*. [in Persian]
- Mahoutian, Sh. (1999). *Persian Grammar*. Tehran: Markaz Press. [in Persian]
- Meshkatodinni, M. (2000). *Persian Grammar Based on Generative Theory*. Mashhad: Ferdosi. [in Persian]
- Nikolaova, I. (2016). *Analyses of the Semantics of Mood*. In Nuyts, J. & Van Der Auwera, J. (eds.). *The Oxford Handbook of Mood and Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuyts, J. & Van Der Auwera, J. (2016). *The Oxford Handbook of Mood and Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Oyserman, D. (2015). 'Psychology of Values'. 36 *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Volume 25. Elsevier, pp. 36-40.
- Palmer, F. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portner, P. (2018). *Mood*. New York: Oxford University Press.
- Rahimian, J. & M. Amouzadeh. (2013). *Modal Verbs & Modality Expression in Persian*. *Linguistic Research*, 4-21, pp. 1-40. [in Persian]
- Rezaee, H. (2009). *Modality & Tense in Persian: Based on Persian Film Script*. Ph. D. dissertation. Isfahan University. [in Persian]
- Shaeeri, H. R. (2013). The value system of semantic-semiotic approach. 2nd *Literary Criticism Conference*. 509-520. [in Persian]
- Schwartz, Shalom H. (1992), "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, Elsevier, pp.1-65.
- Taraghi, G. (2000). *Another Place*. Tehran: Niloufar. [in Persian]

Abstract 51

Van der Auwera, J. and Plungian, V. A. (1998). 'Modality's Semantic Map' *Typology Linguistic* 2, pp. 124-79.

Van Dijk, T. (2008). *Context and Discourse*. Cambridge University Press.

Van Dijk, T.A. 2012. 'Discourse and Knowledge'. *Routledge Handbook of Discourse Analysis*, eds. James Paul Gee and Michael Handford, PP 587-603 London: Routledge.

ارزش‌های حاکم در داستان «درخت گلابی» گلی ترقی و بررسی آن‌ها براساس وجه و وجه‌نمایی

محمد دبیرمقدم*

فاطمه رسولی دانش**

چکیده

در حیطه فرهنگ و ادب، در پرتو تبلور بیش، درخشش و تجسم هنر و آرمان خلق شده یک اثر می‌توان به تحلیل ارزش‌های متن پرداخت. برای تحلیل ارزش‌های متن از دیدگاه زبان‌شناختی، بررسی تمایزات و تفاوت‌هایی که مبنای شکل‌گیری ارزش‌ها هستند حائز اهمیت است. ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها پایه‌های استوار و زیربنای همان درون‌نمایه متن است که در ارتباط با یکدیگر، شبکه‌های پیچیده‌ای را تشکیل می‌دهند. این شبکه‌های پیچیده ارزشی به صورت اهدافی تبلور پیدا می‌کنند که در خدمت زندگی فرد یا گروه قرار می‌گیرند تا اصول و غایت انسان را شکل دهند. اما چگونه این ارزش‌های گفتمانی قابل‌بررسی است؟ این ارزش‌ها ذیل عناصر ارزشیابی و جملات ارزشیابی بررسی می‌شوند تا بیان‌گر ارزش‌های گفتمانی باشند. متن نمایانگر ارزش‌هایی است که در بستر اندیشگان، طرز برخورد و روابط قدرت فراتر از متن وجود دارد. وجه و وجه‌نمایی ابزاری سودمند برای تحلیل و بررسی ارزش‌ها در گفتمانند. در این جستار، در خوانش داستان کوتاه «درخت گلابی»، اثر گلی ترقی، شگردهایی را بررسی کرده که به ارزش‌های متبلور داستان دلالت داشته باشند و براساس نظریه فرکلاف، وجه و وجه‌نمایی داستان مورد توجه قرار می‌گیرد تا ارزش‌های متن در تقابل با یکدیگر و بر اساس ارزش‌های انگیزشی حیاتی تجلی یابد.

* استاد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسئول)، mdabirmoghadam@gmail.com

** دانشجوی دکتری، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبایی، daneshfr@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۴

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

کلیدواژه‌ها: زبان فارسی، ارزش، گفتمان، وجه‌نمایی، گلی ترقی، درخت گلابی.

۱. مقدمه

ارزش‌ها (Values) در ارتباط تعاملی با یکدیگر منجر به فرایندهایی پویا می‌شوند و با حفظ ویژگی‌های جانمایی و هم‌نشینی، نظام ارزشی هم‌زمانی تبلور می‌یابد که در نهایت ارزش‌های ملموس و نامحسوس پا به عرصه وجود می‌گذارند. چگونه ارزش‌های گفتمانی متن بر اساس بافت گفتمان قابل شناسایی است و چگونه برای بررسی ارزش‌های گفتمان، وجه (Mood) و وجه‌نمایی (Modality) می‌تواند مورد توجه قرار گیرد؟

عوامل متعددی در شکل‌گیری ارزش‌های زبانی نقش دارند و نمادهای واقعیت اجتماعی در گفتمان، توصیف اجتماعی منطقی گفتمان، نظام ارزشی حاکم، هویت مثبت گوینده یا نویسنده و ارزش‌هایی که به طور هم‌زمان در متن پدیدار می‌شوند به طور جهتدار، قابل تعمیم، تجدیدپذیر و برگشت‌پذیر اثرگذارند. در این تحقیق، به عنوان نمونه با بررسی ارزش‌های انگیزشی حیاتی گفتمان داستان معاصر «درخت گلابی» خانم ترقی نشان خواهیم داد چگونه ارزش‌ها در رابطه‌ای تعاملی در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند و در طی فرایندی پویا قادر به ایجاد هم‌زمان نظام ارزشی است که ارزشها را در متن متجلی می‌کند و این نظام ارزشی به طور هم‌زمان باعث تغییر ارزش‌های مخاطبین می‌شود. بدین رو، جملات ارزشیابی شناسایی می‌شوند، ساختار خاص آنها بررسی و وجه و وجه‌نمایی این نوع جملات مورد توجه قرار گیرد. علاوه بر آن، ارزش‌های برخاسته از آن در چارچوب نظریه ارزش‌های انگیزشی حیاتی بشر بررسی می‌شوند که چگونه ساخت این ارزش‌ها باعث ترغیب انسان‌ها به داشتن باور می‌شود و نظام اجتماعی و سیر تحول هویت انسان در نهایت به صورت اهدافی درمی‌آیند که انسان‌ها را به این اصول حیاتی وابسته می‌کنند که خود باعث تدوین و تصویب قوانین و هنجارهای اجتماعی می‌شوند و اندیشگان، طرز برخورد و روابط قدرت فراتر از متن را شکل می‌دهند. شیوه تحقیق، توصیفی و تحلیلی است و دیدگاه و نوع نگاه شخصیت اصلی داستان نسبت به ارزش‌های اساسی نشان داده خواهد شد و در سیر این مسیر توجه و تاملی خاص به نقش وجه و وجه‌نمایی در تبلور ارزشها می‌شود تا اهمیت آن در خوانش منظور و مقصود گویندگان برای بیان ارزشها نمایان شود.

۲. ارزش

به نظر اویسرمن (۲۰۱۵, Oyserman)، ارزش‌ها ساختارهای شناختی درونی است که با برانگیختن حسی از اصول اولیه درست و غلط، حسی از صدق و کذب، واکاوی نمود ارجحیت‌ها و تمایل به ایجاد معنا، انتخاب‌ها و گزینه‌ها در چندین سطح و زیرمجموعه فردی یا گروهی هدایت می‌کنند بدین معنا که جوامع و فرهنگها دارای الگوها، ارجحیت‌ها و خط‌مشی‌های ارزشی خاص خودند (اویسرمن، ۲۰۱۵، ص. ۳۶).

ارزش‌ها، اهداف مطلوب، فراموقعیتی و فرازمانی در بستر اندیشه بشر هستند که به عنوان اصول راهنما در زندگی افراد عاملیتی خاص داشته و فراموقعیتی بودن ارزش‌ها نشان دهنده تأثیر نافذ و انکارناپذیر آن بر اندیشه و افکار و گسترده‌ی بی‌پایان ارزش‌ها در سایر موقعیت‌های زندگی است. ارزش یک اعتقاد نسبتاً پایدار است. گرچه چالشهای مدرن در حرکتی نمادین موضعی به غایت ژرف را باز آفرینی می‌نمایند که منشأ وجود تمایزات و ترجیحات شخصی یا اجتماعی است. فرکلاف (۲۰۰۳, Fairclough) ارزش‌ها را در دو گروه مطلوب و نامطلوب قرار می‌دهد. ارزش مطلوب ارزشی است که توسط افراد خوب، مهم یا مفید تلقی می‌شود و ارزش نامطلوب ارزشی است که افراد آن را بد، بی‌اهمیت یا بی‌فایده می‌دانند (ص. ۱۷۷-۱۷۹). به نظر شوارتز (۱۹۹۲, Schwartz)، ارزش‌های انگیزشی بشر جهانی‌اند، اما دارای اهمیت متفاوت و تغییرپذیرند. ارزش‌ها، از یکسو تعیین‌کننده‌ی گرایشهای اجتماعی و اندیشگان و از سوی دیگر تعیین‌کننده‌ی رفتار و کنش اجتماعی هستند که در آداب و رسوم، قوانین، اعتقادات، اصول مقدس و شیوه‌های زندگی روزمره تجلی و درخشش می‌یابند. طبق نظریه ارزش‌های انگیزشی حیاتی بشر، چهار دسته ارزش انگیزشی متمایز حاکم بر روابط بشر برگرفته از الزامات جهانی زندگی انسانی است و ده ارزش متمایز انگیزشی را ایجاد می‌کند که روابط پویایی بین آنها حاکم است. این چهار گروه اصلی بقا، خودارتقای، ارتقای نفس و تغییرپذیری است که دوبه‌دو در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند و تقابل خود درون مایه استواری است.

شعیری (۱۹۹۲، ص. ۵۱۲) معتقد است که ارزش با معنا متفاوت است و نظام ارزشی گفتمان ادبی فرایند نشانه-معنایی فعالی را بوجود می‌آورد که ارزش‌های موجود در آن در تعامل با یکدیگر تا سطح استعاره‌ی و ایجاد ابرارزش ارتقا پیدا می‌کنند. بافت متن به‌طور هم‌زمان باعث ایجاد ارزش می‌شود و دو عامل روی‌آورد و دستاورد در برخورد با یکدیگر منجر به فرایند تنشی و ارزشهای التقاطی می‌شوند.

۳. وجه و وجه‌نمایی

گرچه وجه باوری سنتی و اساسی است که همواره مورد توجه بوده است اما برخی محققان مثل بابیی و همکاران (Bybee, ۱۹۹۴)، پالمر (Palmer, ۲۰۰۱) و پورتنر (Portner, ۲۰۱۸) وجه را در حیطه‌ی وجه‌نمایی و برخی دیگر مثل نندراورا و پلانگیان (Van der Auwer and Plungian, ۱۹۹۸) وجه را خارج از قلمرو وجه‌نمایی قرار می‌دهند. در این دیدگاه وجه‌نمایی باوری معنایی است اما وجه مسئله‌ای نحوی و دستوری. آنچه اهمیت دارد اینست که وجه و وجه‌نمایی برای انتقال مقصود و منظور گوینده یا نویسنده است و چون منظور و مقصود با ارزشها در ارتباط است، بنابراین وجه و وجه‌نمایی گفتمان هم با ارزشها مربوطند. به نظر فرکلاف (۲۰۰۳) وجه دستوری را با نقش گفتاری است. گلفام (۱۳۸۶) نیز وجه را شامل جملات خبری، پرسشی، امری و تعجبی می‌داند. انسان برای گزارش محیط اطراف خود از وجه خبری سود می‌برد تا واقعیات جهان را بیان کند. در وجه پرسشی انتقال پیام از شنونده به گوینده است اما وجه امری برای وادار کردن به انجام کار است. البته روابط بین وجه دستوری و نقش گفتاری ارتباطی تک‌به‌تک نیست و یک نوع جمله می‌تواند بیانگر نقش‌های گفتاری متعدد باشد.

در دستور نقش‌گرای نظام مند، وجه و وجه‌نمایی بر اساس فرانش‌های زبانی توصیف می‌شود و هلیدی و متیسون (Halliday and Matthiessen, ۲۰۱۴) بین سه فرانش بینافردی، متنی و تجربی تمایز قایل شدند. در این دیدگاه وجه جمله برخاسته از فرانش بینافردی و در حقیقت دستوری‌شدگی نظام معنایی نقش‌های گفتاری است. هدف وجه جمله پیاده‌سازی و حفظ روابط اجتماعی به منظور بیان نقش‌های اجتماعی است که شامل نقش‌های ارتباطی در زبان هم می‌شود و در نتیجه مسئله اصلی تعامل بین افراد است (هلیدی و متیسون، ۲۰۱۴، ص. ۱۴۳). انسان‌ها در تعاملات بینافردی بر ارزشها، عقاید و باورهای خود تأکید می‌کنند تا جایگاه و هویت خود را حفظ نمایند. هلیدی و متیسون (۲۰۱۴) از واژه‌های فلسفی وجه‌نمایی معرفتی و تکلیفی اجتناب کردند، اما در عوض وجه احتمالی-عاداتی که تقریباً معادل وجه‌نمایی معرفتی است، و وجه اجباری-تمایلی که تقریباً نشانگر اجبار و تمایل است را معرفی کردند (هلیدی و متیسون، ۲۰۱۴، ص. ۱۲۸). وجه احتمالی-عاداتی با گزاره و نقش عبارت در انتقال پیام سر و کار دارد و دو نوع امکان وجود دارد درجه‌ی احتمال (احتمالاً، قطعاً، بی تردید) و درجه‌ی عادت (گاهی، معمولاً، همیشه) (هلیدی و متیسون، ۲۰۱۴، ص. ۱۴۷).

(۱) «شاید پیری است.» (ص. ۱۲۹)

ارزش‌های حاکم در داستان ... (محمد دبیرمقدم و فاطمه رسولی دانش) ۵۷

برای هلیدی، احتمال نظامی سه ارزشی است: ارزش متوسط «احتمال» یعنی احتمال رخداد پنجاه پنجاه و دو ارزش بیرونی با اطمینان بالا و احتمال کم.

(۲) «کاش می‌شد از این بیماری «کسی بودن» شفا یافت...» (ص. ۱۳۰)

سلسله مراتب وجه اجباری-تمایلی میزان جبر و تمایل در پیشنهادات است.

(۳) «ما معتقدیم که درخت را باید گوشمالی داد.» (ص. ۱۳۲)

(۴) «دلم می‌خواهد راستش را بگویم.» (ص. ۱۳۹)

وجه‌نمایی پویا یا توانمندی نیز برای بیان ظرفیت یا توانایی و نیاز مشارکان گفتمان به‌کار می‌رود.

(۵) نمی‌توانم بنویسم. (ص. ۱۲۸)

به نظر وندایک (Van Dijk)، وجه‌نمایی در هر صورت که باشد یعنی بیانگر هر یک از حالات ضرورت، احتمال، امکان، تکلیف، اجازه و یا غیره باشد گزاره‌های تازه‌ای از گزاره‌های قبلی به وجود می‌آورد که نه تنها در ابراز نحوه رخداد امور نقش دارد بلکه ویژگی‌های متن همانند نقش و هویت مشارکان، اهداف و اعمال را در الگوهای ذهنی نمایان می‌سازد. وضعیت دانش گویندگان و مخاطبان قطعاً بر گونه‌های وجه‌نمایی معرفتی تأثیرگذار است و گرچه در اغلب اوقات این وضعیت ذهنی و درونی خود گوینده است که توصیف و منتقل می‌شود اما در مواردی در الگوهای بافتی خاص وضعیت ذهنی دیگران هم نمایان می‌شود (وندایک، ۲۰۰۸، ص. ۱۸۲).

در زبان فارسی هم هریک از محققان افق جدیدی از وجه و وجه‌نمایی را مد نظر قرار دادند. باطنی (۱۳۷۸)، ماهوتیان (۱۳۷۸)، لازار (۱۹۹۵)، بیگلری (۱۳۸۳)، رضایی (۱۳۸۸)، طالقانی (۲۰۰۸)، همایونفر (۱۳۹۲)، رحیمیان و عموزاده (۱۳۹۲)، ایلخانی‌پور (۱۳۹۴)، داوری و نغزگوی کهن (۱۳۹۶) و کوه‌کن (۱۳۹۸) دیدگاه‌های متمایزی به موضوع داشته‌اند که به منظور رعایت اختصار از ذکر آن خودداری می‌شود.

۴. بررسی عوامل مؤثر در ساخت ارزش‌ها در متن

سه عامل در روند ساخت ارزشی متن نقش دارد: ارزش‌های تولیدکننده متن، ارزش‌های خود متن و ارزش‌های مخاطب متن. می‌توان گفت ارزش‌های تولیدکننده متن متمرکز بر گوینده یا نویسنده است اگرچه خود در تعامل با جامعه و متاثر از آن است و ارزش‌های مخاطب متن

متمرکز بر خواننده و شنونده و تعاملات آن با جامعه است، پس برای تفسیر ارزش‌ها باید به جایگاه، علایق، قصد و تمایلات تولیدکنندگان، روابط و ارزش‌های آشکار و پنهان متن و جایگاه، دانش و اهداف مخاطب توجه کرد و او را در تقابل با جامعه و متاثر از آن یافت. ارزش‌ها در ذهن و باور انسانهاست و روش مستقیمی برای دسترسی به آنها نیست و آنچه در متن گفته می‌شود همیشه بر اساس فرضیات ناگفته است بنابراین بخشی از ارزش‌ها بر اساس آن چیزی است که مفروض است. تفسیر ارزش‌ها هم روند تودر تو، پیچیده و نیازمند تفحص است و بخشی از آن درک ارزشهاست یعنی درک ارزش‌هایی که در پس جملات و زنجیره‌های گفتمان پنهان بوده و درک مقصود و ارزش‌های گوینده و نویسنده با موضوع قضاوت و ارزشیابی همراه می‌شود، مثلاً قضاوت در مورد اینکه آنچه گفته می‌شود جدی است یا شوخی، یا درک اینکه ادعایی صدق یا کذب است چون برخی از متون شفافند اما برخی غیرشفافند و درک ارزش‌ها و تأثیرات اجتماعی آن حائز اهمیت است. نویسنده کسی است که در دنیای قلم، با انتخاب کلمات مسئولیت درستی، الزام و ارزش آن را می‌پذیرد. ارزش‌های متن با صورت زبان‌شناختی آن و وجه و وجه‌نمایی بیان شده در آن در ارتباط است (فرکلاف، ۲۰۰۳، ص. ۱۷۱)

صورت متن بیان صرف شخصیت اصلی داستان و زندگیست، بلکه بیان ارتباط نویسنده با شخصیت اصلی داستان است و در هر آن ارزش متن در حال ایجاد است و صورت زیباشناختی متن نیز از درون شخصیت اول داستان نشأت نمی‌گیرد بلکه نحوه ارتباطش با اشیاء و معنا این صورت را شکل می‌دهد. نویسنده در عکس‌العمل خلاق نسبت به شخصیت اول داستان و حیات وی ارزش‌هایی ایجاد می‌کند که در اساس با شخصیت اول داستان و سیر تحولش در ارتباط است (Denith, ۱۹۹۶: ۳۳).

نکته مهمی که باید متذکر شد، این است که تقابل دوگانه ارزش‌ها در نوع ارتباط شخصیت اول داستان با عناصر طبیعی و به خصوص درخت گلابی است و تمامی این ارزش‌ها رانوع نگاه شخصیت‌های داستان به عناصر طبیعی نشان می‌دهند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در این داستان دو نگاه متفاوت به درخت گلابی وجود دارد. راوی در ابتدای داستان گویی از ارزش درخت باخبر نیست به گونه‌ای که رأی به قطع آن می‌دهد.

(۶) «بده این درخت بی‌خاصیت را از ریشه درآورند و قال قضیه را بکنند.» (ص. ۱۳۸)

ارزش‌های حاکم در داستان ... (محمد دبیرمقدم و فاطمه رسولی دانش) ۵۹

اما در انتهای داستان بر اثر فرایند تغییر ذهنیت او، بینش وی نسبت به امور و حتی درخت تغییر می‌کند و هویتش دچار تحول می‌شود و ارزش درخت را درمی‌یابد. درحقیقت شخصیت داستان، با خودآگاهی به ارتقای نفس می‌رسد.

(۷) «درخت گلابی پشت من ایستاده و شاخه‌های صبورش، پدران، بر فراز سرم چتر زده است.» (ص. ۱۵۳)

نگاه راوی به نوشتن در روند داستان تغییر می‌کند. نوشتن که قبلاً برایش مثل امور طبیعی آسان بود دیگر برایش سهل نبود. قبلاً فکر می‌کرد که با نوشتن می‌تواند دنیا را متحول کند اما حال احساس می‌کرد که بی حاصل است. حتی دیگر نوشتن «حرفی درست، راست، خالی از الفاظ رنگین و احکام مطلق» به نظر وی محال می‌رسد.

۱.۴ بررسی ارزش‌های انگیزشی داستان «درخت گلابی»

در داستان درخت گلابی، راوی داستان برای نوشتن کتاب خود به باغش در دماوند می‌رود. دماوند همان شهر اولین عشق وی است که آرزوها و باورهایش را در آن شکل گرفته است، در این میان اهالی روستا، باغبان و کدخدا از بی‌باری درخت گلابی و قطع آن می‌گویند. در نهایت هم درخت قطع نمی‌شود اما کتاب راوی هم نوشته نمی‌شود اما راوی تصویری از کل زندگی و ارزش‌هایش را مرور می‌کند و نظاره‌گر و شاهد ارزش‌های انگیزشی حیاتی متبلور در زندگی خود است. قویترین ارزش انگیزشی زندگی راوی حس قدرت، موفقیت و کامیابی و پیشرفت فردی بوده است. وی دهها کتاب، مقاله، سخنرانی داشته است اما اکنون دیگر این پیشرفت فردی برایش جذابیتی ندارد و به کمال و تعالی نفس فکر می‌کند و راوی نویسنده‌ای است که دیگر قادر به نوشتن نیست و می‌خواهد از درد کسی بودن رهایی یابد اما در مقابل دیگران هم‌چنان از او انتظار دارند به نویسندگی ادامه دهد. تجلی این ارزش‌های متقابل با وجه‌نمایی تکلیفی امکان‌پذیر شده است.

(۸) با خود می‌گویم که باید امسال، بالاخره، این کتاب طلسم‌شده‌ی لعنتی را تمام کنم. باید. و زور می‌زنم تا چهار حرف پراکنده‌ی این «باید» متواری را کنار هم قرار دهم و معنی راستین آن را به مغزم منتقل کنم. باید شروع کنم به نوشتن (ص. ۱۲۵).

در حدیث نفس فوق، فرایند بیانی با دو بخش گوینده که راوی داستان است و گفته‌ای که حامل چندین وجه‌نمای تکلیفی با افزوده وجهی «باید» است برای نشان‌دادن

ارزش و اهمیت «نوشتن کتاب» استفاده شده است. در مثال زیر هم اهمیت و ارزش «حرف تازه گفتن» توسط وجه‌نمایی تکلیفی بیان می‌شود.

(۹) باید حرفی تازه برای گفتن پیدا کنم (ص. ۱۲۷).

اما در ادامه نویسنده با وجه‌نمایی پویا و قطبیت منفی از عدم توانایی نوشتن می‌گوید و با گروه اسمی نکره «اعترافی تلخ» که مثل فرایند رابطه‌ای عمل می‌کند نامطلوب بودن آن را بیان می‌کند. سپس با وجه‌نمایی تمایلی «نمی‌خواهم بنویسم» بیان می‌کند که «نوشتن» برایش نامطلوب است و بعد از جمله شرطی «اگر هم بخوام بنویسم»، علت آن را در یک جمله با فرایند افعال ذهنی بیان می‌کند که نمی‌داند از چه بنویسد.

(۱۰) نمی‌توانم بنویسم. اعترافی تلخ. همین است که هست و نمی‌خواهم بنویسم. اعترافی تلخ‌تر. اگر هم بخوام بنویسم _اگر_ نمی‌دونم درباره‌ی چی بنویسم... باید به فکری وسوسه‌انگیز، به امیدی بزرگ، به وعده‌ای حتی دروغین، خود را آویزان کنم (ص. ۱۲۸).

در پایان مثال فوق، وجه‌نمای تکلیفی بیانگر ارزش مطلوب «فکری وسوسه‌انگیز»، «امید» و «وعده‌ای حتی دروغین» است. در ادامه تقابل خودارتنمایی و تعالی نفس در راوی مشهود است. بدین ترتیب که وجه‌نمایی تمایلی «کاش می‌شد» و به دنبال آن وجه‌نمایی پویا «نیاز به این رؤیت شدن نداشت» ارزش «کسی بودن» را زیرسؤال می‌برد.

(۱۱) کاش می‌شد از این بیماری علاج‌ناپذیر «کسی بودن» شفا یافت... یا نیاز به این رویت نداشت (ص. ۱۳۰).

از طرف دیگر، کدخدا صادر کردن حکم را با وجه‌نمایی تکلیفی بیان می‌کند تا نشان‌گر ارزشی مطلوب باشد که به دست راوی سپرده می‌شود.

(۱۲) حکم را شما باید صادر کنید (ص. ۱۳۰).

(۱۳) ما معتقدیم که درخت گلابی را باید گوشمالی داد (ص. ۱۳۰).

در مثال فوق، فرایند ذهنی / حسی در کنار وجه‌نمایی تکلیفی ارزش گوشمالی دادن درخت گلابی را بیان می‌کند. در عین حال بقای درخت در مقابل قطع آن قرار می‌گیرد. اما در نهایت با وساطت کدخدا درخت قطع نمی‌شود.

برای پی‌بردن به ارزش‌های متن، جملات در سه قسم طبقه‌بندی می‌شود. جملات محقق‌الامور که وقوع آن قطعی است؛ جملات نامحقق که وقوعشان غیرمحمتمل است و شامل پیش‌بینی‌ها و فرضیات هم می‌شود؛ و جملات ارزشیابی که در مورد نظر و اعتقاد گوینده است یعنی آنچه به نظر وی مطلوب یا نامطلوب، پسندیده یا ناپسند است. اما خود جملات محقق‌الامر هم حقایق انتخاب شده‌ای هستند که در نهایت ارزش‌هایی را منتقل کنند. این ارزش‌ها به نظام ارزش‌هایی تعلق دارند که تلویحاً بیان می‌شود. محتوای ارزشی پنهان در جملات واقعی باعث ایجاد ارتباطی بین آگاهی واضح به تبادل دانش و آگاهی پنهان به تبادل کنش می‌شود. جایگاه جملات ارزشی خواه به صورت واضح و یا تلویحی مابین جمله خبری و درخواست است. ارزش‌ها انگیزه‌ی کنش هستند در حالی که تفاوت واضحی بین درخواست و ارزشیابی وجود دارد و ارزش‌ها به طور پنهان مخاطب را به انجام کنش دعوت می‌کنند. در عین حال وجه و وجه‌نمایی جملات ارزشیابی حائز اهمیت است (فرکلاف، ۱۷۷-۱۸۰).

واقعیات اجتماعی که در بافت گفتمان آفریده می‌شود نیاز به درک نظام‌های ارزشی حاکم دارد. در «درخت گلابی» چنین بیان می‌شود نظام ارزشی طبیعی اینگونه بیان می‌شود که باغبانان انتظار دارند درختان هر سال بار دهند اما درخت گلابی بار نداده است. به‌طور هم‌زمان شاگردان هم از راوی داستان انتظار دارند که کتابی جدید منتشر کند اما راوی نمی‌تواند کتابی جدید بنویسد.

درک نظام ارزشی حاکم برای درک واقعیت بیان شده در این داستان ضروری است. باروری درخت گلابی و نگارش کتابی جدید ارزشمند است گویی با باروری درخت گلابی، درخت به تعالی می‌رسد، خالق اثر و راوی هم با نگارش کتابی جدید به تعالی نفس می‌رسد. اما تحلیل ارزش‌ها در متن به سه حیطه مربوط است. اول نمادهای واقعیت اجتماعی در گفتمان و توصیف اجتماعی منطقی گفتمان که با ارزش‌ها در ارتباط است. در گزیده فوق، درخت گلابی با وجود تمام رسیدگی‌ها بار نداده است. اما آیا باروری هدف است یا هدف بودن آن درخت است؟ راوی هم با وجود انتظار شاگردان توفیق نگارش کتابی جدید را نداشته است. در عین حال ریش سفیدان که ارزش سنتها را می‌دانند مراسمی برای درخت برپا می‌کنند تا سرنوشت درخت گلابی معلوم شود. هر نظام مفهومی سرشار از ارزش‌هایی است که به‌طور نامحسوس افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. و در این مرحله راوی داستان به‌طور ناخواسته مجبور به شرکت در مراسم می‌شود و خاطرات دوران جوانیش برایش تداعی می‌شود.

دوم هویت مثبت گوینده به عنوان کسی که می‌داند و قابل اعتماد است، خود منشأ ارزش‌هایی است که نه تنها درون متنی یا فرامتنی است بلکه در هر لحظه ساخته می‌شود. در داستان درخت گلابی، باغبان پیر ارزش سنتها را به راوی گوشزد می‌کند و با اصرار راوی را همراه می‌سازد.

سوم ارزش‌هایی که در بستر ساختار متن پنهان است و باعث برانگیختن احساسات می‌شود. ارزش‌های دو نوع نظام حاکم در کنار و در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند تا مخاطب بتواند شرایط را احساس کند و هر آن، در ذهن خود ارزش مطلوب را درک کند و در ادامه هم احساسات خواننده با نویسنده همراه می‌شود.

۲.۴ جملات ارزشیابی

فرکلاف (۲۰۰۳) جملات ارزشیابی را در مفهوم عام به‌کار می‌برد و آن را نه تنها شامل وجه یعنی نوع جملات می‌داند بلکه وجه‌نمایی را هم به صورت راه‌های واضح و تلویحی می‌بیند که نویسندگان خود را به ارزشها متعهد می‌کنند. به هر حال، ارزشیابی جنبه‌ای از معنای متن است که به ارزشها مربوط است. بنابراین ارزشیابی یعنی هر جمله‌ای که بیانگر نوعی ارزیابی است و به طور اخص یعنی روش‌های واضح و تلویحی که نویسندگان خود را به ارزشها متعهد می‌کنند. ارزشیابی مطلوب یا نامطلوب بودن، اهمیت یا عدم اهمیت، مفید یا بی‌فایده بودن را نشان می‌دهد (۱۷۸-۱۸۰).

(۱۴) نوشتن اثر جاودانش... اهمیت و ارزش دارد (ص. ۱۲۵).

این ارزشیابی که به صورت جمله خبری با فرایند رابطه‌ای آمده است بیانگر ارزشی مطلوب است.

ارزشیابی در بستر عبارات نهفته است و دارای درجاتی نیز می‌باشد.

(۱۵) اعترافی تلخ (ص. ۱۲۷).

(۱۶) اعترافی تلخ‌تر (ص. ۱۲۷).

هر دو مثال فوق بیانگر ارزشی نامطلوب است اما در مثال (۱۶) بیانگر ارزشی نامطلوب‌تر است اما قضاوت در مورد مطلوب و نامطلوب بودن همیشه آسان نیست چون اولاً ارزشیابی تکیه بر بافت گفتمان دارد و دوماً معیار ارزشیابی جهانی نیست. گاهی نیز نشانه‌های شفافی برای ارزیابی وجود ندارد یعنی ارزشها در اعماق متن

ارزش‌های حاکم در داستان ... (محمد دبیرمقدم و فاطمه رسولی دانش) ۶۳

پنهان است. به نظر جری (Jary, ۲۰۱۱) جملات خبری می‌توانند یا به تعهد بیانی منتهی شوند یا این جملات با توجه به ملاحظات بافتی و ارتباط با بافت متن، گزاره‌ای ارزشی را به بافت می‌افزایند. هر جمله خبری نماینده‌ی گزاره‌ای است که ارزش پایه‌گذاری عقیده اولیه را دارد و در نهایت بخشی از دنیای نمادین مخاطب را دربرمی‌گیرد (Nikolaova, ۲۰۱۵: ۷۱-۷۹).

اکنون بررسی می‌شود که چه جملاتی در متن داستان «درخت گلابی» برای ارزشیابی به‌کار رفته است.

۱.۲.۴ جمله خبری با فرایند رابطه‌ای

گاهی ارزشیابی به صورت جمله خبری با فرایند رابطه‌ای ظاهر می‌شود. دو نوع فرآیند رابطه‌ای وجود دارد: شناسایی که شامل شناسا و ارزش است؛ و شاخصی که شامل حامل و شاخص است. در جمله زیر، فرایند رابطه‌ای شاخصی آمده است که حامل «وقت» و شاخص «طلا» است تا بیانگر ارزش وقت باشد.

(۱۷) وقت طلاست. (ص. ۱۳۸)

جدول زیر جملات خبری با فرایند رابطه‌ای و ارزش انگیزشی برانگیخته از آن را نشان می‌دهد.

جدول ۱. ارزیابی جملات ارزشی با فرایند رابطه‌ای در مورد راوی

جمله ارزشی با فرایند رابطه‌ای در مورد راوی	ارزش	مطلوب	نامطلوب	ارزش انگیزشی
به زودی شصت سالم خواهد شد.	سن			بقا
روی صحنه بوده‌ام.	شهرت			موفقیت
شاید پیری است	پیری			بقا
مردی فاضل و اندیشمندم	فضل و اندیشه			موفقیت
نوشته‌های ارباب مهم است	اهمیت نوشته‌ها			موفقیت

جمله ارزشی با فرایندهای در مورد راوی	ارزش	مطلوب	نامطلوب	ارزش انگیزشی
خودم نیستم (چه خوب!)	تغییر			تغییر
خوشبخت خوشبختم	خوشبختی			کامیابی
می‌خواهم نویسنده شوم	نویسندگی			انگیزش
خود متکثر متشتر بزرگ	بزرگی			موفقیت
معتاد به حضور و شکفتن و گفتن	شهرت			موفقیت
نیازمند به جلوه‌گری و نمایش	شهرت			موفقیت
معتقد و متعهد... برای به‌وجود آوردن مدینه فاضله	اعتقاد و تعهد به کمال			کمال
اسمم بر سر زبانهاست	شهرت			موفقیت
آخرین کتابتان شاهکار است	موفقیت			موفقیت

بر اساس این جدول در داستان درخت گلابی جملات با فرایند رابطه‌ای بیشتر بیانگر ارزش‌های مطلوب راوی هستند و ارزش انگیزشی غالب این راوی به ترتیب موفقیت و کامیابی فردی، بقا، تغییر و کمال بوده است. وی به منظور موفقیت و کامیابی بیشتر عمر خود را صرف نوشتن کتاب و مقاله و ارائه سخنرانی کرده و هم‌اکنون تمام اینها در نظرش خودنمایی بیش نبوده است چون خودش را به شهرت رسانده اما به کمال نرسیده است.

۲.۲.۴ جمله خبری با وجه‌نمایی

به نظر فرکلاف، وجه‌نمایی در جملات می‌تواند عاملی برای بیان ارزشها باشد و مخصوصاً وجه‌نمایی تکلیفی نقش مهمی در این امر دارد چون وجه‌نمایی تکلیفی تعهد گوینده نسبت به یک امر یا کسب اجازه را نشان می‌دهد.

(۱۸) «باید ابراز وجود کنم.» (ص. ۱۳۷)

(۱۹) «نیاز به انعکاس - به تکثیر - به انتشار - انتشار خود.» (ص. ۱۳۰)

ارزش‌های حاکم در داستان ... (محمد دبیرمقدم و فاطمه رسولی دانش) ۶۵

در جدول زیر جملات ارزشیابی با وجه‌نمایی تکلیفی در مورد راوی آورده شده است تا مطلوب و نامطلوب بودن ارزشها و ارزش انگیزشی آن تعیین شود. با توجه به این جدول مشخص می‌شود که این جملات برای بیان ارزش‌های مطلوب استفاده شده‌اند. ارزش انگیزشی راوی که با وجه‌نمایی تکلیفی بیان شده است به ترتیب قدرت، انگیزش، موفقیت، سنت و موفقیت است. ارزش انگیزشی قدرت در راوی به کرات با وجه‌نمایی تکلیفی بیان شده است و راوی از ابتدای داستان سعی کرده فردی قدرتمند باشد بدین گونه که وی بر فراز بلندترین درخت باغ می‌رفته، دهها کتاب نوشته، ارباب باغ شده است. اما در انتهای داستان حس می‌کند که با تمام این موفقیتها هنوز به جایی نرسیده است.

(۲۰) «کجا هستیم؟ هیچ‌جا.» (ص. ۱۵۴)

به علاوه راوی انگیزه‌ای هم برای فضل، روشنفکری و هنرمندی سابقش ندارد چون آنها را عبث می‌پندارد و کمال را در وجود یک عنکبوت می‌بیند که آرام و صبور مشغول بافتن شاهکار خلقت است.

جدول ۲. ارزیابی جملات ارزشی با وجه‌نمایی تکلیفی و ارزش انگیزشی آن

ارزش انگیزشی	نامطلوب	مطلوب	ارزش	جمله ارزشی با وجه‌نمایی تکلیفی
موفقیت			اتمام کتاب	باید امسال، بالاخره، این کتاب طلسم شده‌ی لعنتی را تمام کنم
انگیزش			آغاز نوشتن	باید شروع کنم به نوشتن
قدرت			تعیین تکلیف	باید هم اکنون تکلیف خودم را با او روشن کنم
انگیزش			گفتن حرف تازه	باید حرفی تازه برای گفتن پیدا کنم
قدرت			عدم فراموشی	نباید چیزی را فراموش کنم
انگیزش			فکر و امید	باید به فکری وسوسه انگیز، به امیدی بزرگ، به وعده‌ای حتی دروغین، خود را آویزان کنم
قدرت			صدور حکم	حکم را شما باید صادر کنید

ارزش انگیزشی	نامطلوب	مطلوب	ارزش	جمله ارزشی باوجه‌نمایی تکلیفی
قدرت			آگاهی	می‌بایست از چون و چراى همه اتفاق‌های عالم و علوم آگاه باشم
سنت			مراسم	مراسمی هست که باید شما در آن شرکت کنی.
قدرت			گوشمالی	باید درخت گلابی را گوشمالی داد
قدرت			تنبيه	باید تنبیهش کرد
قدرت			گفتن اولین حرف	حرف اول را شما باید در گوش درخت زمزمه کنید
خیرخواهی			توجه به درخت	این درخت را نمی‌شود به حال خود گذاشت

۳.۲.۴ جمله تعجبی

جمله تعجبی هم می‌تواند برای ارزشیابی مورد استفاده قرار گیرد.

(۲۱) درخت ابله از خود راضی! (ص. ۱۲۹)

(۲۲) چه احمق بودم! (ص. ۱۳۶)

(۲۳) ارباب نه تنها کر، بلکه کور و بی‌شعور است! (ص. ۱۴۶)

در این داستان از جملات تعجبی تنها برای بیان ارزش نامطلوب استفاده شده است. مثال (۲۱) نظر راوی در مورد این درخت گلابی را نشان می‌دهد. در مثال (۲۲) راوی به نادانی خود در نوجوانی اشاره دارد هنگامی که آرزو می‌کرد زودتر به سن بالاتر برسد اما اکنون در آستانه شصت سالگی به حماقت خود پی‌برده است. مثال (۲۳) زمانی بیان می‌شود که راوی به عنوان ارباب حکم به قطع درخت می‌دهد، اما کدخدا نگاهی به ارباب می‌کند که گویی در مشاعر وی هم شک کرده است.

۳.۴ مناسبات قدرت و اندیشگان در متن و در بستر گفتمان

ارزش‌ها و معیارها اعمال و ارزشیابی را ساماندهی می‌کنند و آنچه اساساً خوب یا بد، مجاز یا ممنوع است اهداف اساسی فرد، گروه و جامعه را شکل می‌دهد که مبنای تلاش و

حرکت می‌شود و با توجه به ارتباط تنگاتنگ اندیشگان و عقاید ارزشیابی مثل طرز برخورد که در واقع با وجه‌نمایی مرتبط است، بی‌شک میان اندیشگان، ارزشها و وجه‌نمایی ارتباط و تقابلی برقرار است اما دو عامل اول برای حافظه جمعی نقش مهمی دارند و اندیشگان به گروه تعلق دارد و تضاد و تعامل گروهی را نشان می‌دهد اما ارزشها جامع‌ترند و نقش فرهنگی دارند و برای تمام اعضای یک فرهنگ معتبرند. اندیشگان اعتقادات بنیادینی هستند که در شکل‌گیری بنیان بازنمایی‌های اجتماعی گروه نقش دارند و به صورت طرحواره گروهی، هویت این گروه را مشخص می‌کنند و در حافظه جمعی جای می‌گیرند. محتوای این طرحواره گزاره‌های بنیادینی است که در سیطره فراگیری دانش‌ها و نگرش‌های گروهی قرار دارند و از این رو بر انگاره‌هایی که اعضای گروه در باب رویدادهای اجتماعی ساماندهی می‌کنند، تأثیرگذارند. این انگاره‌های ذهنی کنترل‌کردار اجتماعی از جمله تولید و درک گفتمان را برعهده دارند؛ بدین ترتیب با کمک چنین انگاره نظری پیچیده می‌توان در دو سطح خرد و کلان پیوندی میان اندیشگان با کردار اجتماعی و گفتمان و تعامل آن با قدرت و سلطه یافت (وندایک، ۲۰۱۲، ص. ۱۱).

ارزش متن بر فضای اندیشگانی که تمام داستان در آن رخ می‌دهد سایه می‌افکند و گفتمان‌ها بر اساس ارزشها شکل می‌گیرند. باغبان پیر متوجه عدم باروری درخت گلابی می‌شود و آن را به گوش ارباب صاحب قدرت یعنی راوی می‌رساند اما راوی بی‌تفاوت است بنابراین باغبان با بقیه ریش سفیدان ده همراه می‌شود تا متذکر شود که سرنوشت باغ به دست راوی است و انجام مراسم خاص برای درخت گلابی تکلیف اوست. اما راوی نهایتاً مجبور می‌شود آن را به هفته بعد موکول کند. قدرت مبتنی بر نیرویی فراگیر و التقاطی است که تمام سطوح اجتماع را در سیطره‌ی خود می‌گیرد و همزمان بر راوی هم مسلط می‌شود. قدرت توسط ریش سفیدان به خدمت گرفته می‌شود و بر راوی اعمال می‌شود تا حکم را صادر کند و وی حکم به قطع درخت می‌دهد. قدرت از یکسو دارای عملکرد است و این کنش در گفتمان تجلی می‌یابد بدین ترتیب باغبان تبر را برای قطع درخت بلند می‌کند اما کدخدا دست وی را می‌گیرد و با وساطت وی درخت قطع نمی‌شود یعنی روابطی از قدرت در پس پرده گفتمان پنهان و مخفی است و به طور نمادین از درخت قول گرفته می‌شود که سال بعد گلابی‌های درشت‌تری عطا کند. این تقابل جهان درون نویسنده با جهان پیرامون، جنگ عشق و عقل، ساز و تبر در طول داستان مخاطب را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۴.۴ تغییر ارزش مخاطبین

چون گفتار و نوشتار فعالیت‌های مستمرند، الگوهای محتوایی نیز پویا، در حال تکامل و قابل تفسیرند و با هر کلمه‌ای که گفته یا نوشته می‌شود هر آنچه که قبلاً در متن گفتمان بیان یا از آن ادراک می‌شود به عنوان بخشی از بافت دانسته و کهنه درمی‌آید. گویندگان و نویسندگان هم آنچه را که می‌دانند، با آنچه بر این باورند که مخاطبان می‌دانند سازگار می‌کنند. در عین حال روابط اجتماعی مشارکان، حضور اشیای خاص، زمان و سایر عناصر در وضعیت محاوره در حال تغییر است که در نهایت باعث بروزرسانی دائمی الگوی بافت گفتمان می‌شود. در واقع طرح‌واره بافتی همانند نوعی مکانیزم جامع در فرایند گفتمان عمل می‌کند که منظور و مقصود را ردیابی می‌کند و در هر آن تجربیات جدیدی را با مخاطبان به اشتراک می‌گذارد و باعث تغییر احتمالی اندیشگانی مخاطبین می‌گردد. در نمونه زیر، راوی «عشق ابدی»، آرزوهای بزرگ بشردوستانه، آرمان‌های سیاسی، تعهدها، باورها، جاه‌طلبی‌های اجتماعی و علمی و فرهنگی و توهم‌های فریبنده» را زیر سؤال می‌برد.

(۲۶) «درباره‌ی عشقی که تمام شده، آرمان‌های عوام فریب سیاسی، رفقا، حزبی متلاشی،
قلابی» (ص. ۱۴۸)

اما در پایان آنچه که مهم است طبیعت، گذر زمان و خاطراتی است که راوی به آن پناه می‌برد.

۵. نتیجه‌گیری

این بررسی نشان داد که چگونه نظام ارزشی حاکم بر گفتمان داستان قادر است بر فضای اندیشگانی داستان سایه افکند و در هر آن بر ارزشهای مخاطب تأثیرگذار باشد. از سویی دیگر ارزش‌های انگیزشی هم به صورت تقابل‌های دوگانه در کنش‌های گفتاری به کار گرفته شده نشان داده شد و تعارض میان ارزش‌های آشکار و پنهان متن مشخص شد. بدین ترتیب استدلال شد که ارزشها شبکه پیچیده‌ای را می‌تنند که گویی تو در تویی متشکل از هزاران راه و گذری از باور جمعی و سنت در مصاف با باور شخصی، در تعامل اندیشه و زمان، از عشق تا سکوتی بیکران است که همه و همه به صورت اهدافی متجلی شده در کنش و گفتمان مشارکان، روند داستان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. این ارزشها ذیل جملات ارزشیابی بررسی و ارزش‌های انگیزشی حیاتی مربوط به آنها شناسایی شدند.

ارزش‌های حاکم در داستان ... (محمد دبیرمقدم و فاطمه رسولی دانش) ۶۹

همچنین نشان داده شد که ارزش‌ها در بافت گفتمان «درخت گلابی» چگونه با وجه و وجه‌نمایی یعنی منظور و نگرش نویسنده ارتباط پیدا می‌کند و متن چگونه نمایان‌گر ارزش‌هایی است که در بستر اندیشگان، طرز برخورد و روابط قدرت فراتر از متن وجود دارد. در این راستا، ارتباط حقایق اجتماعی و باور جمعی در گفتمان داستان با ارزش‌های انگیزشی حیاتی بررسی گردید و در مورد چگونگی ساخت و تحلیل ارزشها در متن داستان و نحوه تغییر در ارزش‌های مخاطبین بحث شد.

ارزش‌های انگیزشی حیاتی راوی نشان از ستیز با دنیای درون و دنیای پیرامون دارد و ارزش‌های انگیزشی راوی در ابتدای داستان اغلب قدرت، موفقیت و کامیابی شخصی بوده است که در تضاد با کمال قرار می‌گیرد. اما در پایان داستان، راوی جهانی را خلق کرده که آینه‌ای از درون، خورشیدی روشنایی‌بخش به وسعت بیکران عالم غرق در کامیابی و موفقیت همراه با غصه‌ای تلخ، در اندیشه جهانی موازی، به طرف افق دیدی متمایز و ارزش انگیزشی کمال گام برمی‌دارد.

کتاب‌نامه

- ایلخانی‌پور، نگین (۱۳۹۴). *صفات وجهی در زبان فارسی*. تهران: نشر مرکز.
- باطنی، محمدرضا (۱۳۸۷). استعمال "باید" در فارسی امروز. مسائل زبان‌شناسی نوین: دهمقاله. تهران: آگاه.
- بیگلری، فاطمه (۱۳۸۳). کاربرد فعل‌های وجهی در گونه‌های مختلف فارسی امروز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- حجت‌الله طالقانی، آریتا (۱۳۹۳). وجه، نمود و نفی در زبان فارسی. ترجمه مهین ناز میردهقان، آذردهخت جلیلیان، زهرا فرخ نژاد. تهران: نشر نویسه پارس.
- ترقی، گ. ۱۳۷۹. جایی دیگر. انتشارات نیلوفر.
- داوری، شادی و مهرداد نغزگوی کهن (۱۳۹۶). افعال معین در زبان فارسی: رویکرد دستوری‌شدگی. تهران: نشر نویسه.
- رحیمیان، جلال و عموزاده (۱۳۹۲). افعال وجهی در زبان فارسی و بیان وجهیت. پژوهش‌های زبانی، ۴د، ش ۲۱-۱-۴۰.
- رضایی، حدائق (۱۳۸۸). وجهیت و زمان دستوری در زبان فارسی: با تأکید بر فیلم نامه‌های فارسی. رساله دکتری، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- شعیری، حمیدرضا (۱۹۹۲). نظام ارزشی گفتمان ادبی: رویکرد نشانه-معناشناختی. نامه نقد/مجموعه مقالات دومین همایش ملی نقد ادبی با رویکرد نشانه‌شناسی ادبیات. ص. ۵۰۹-۵۲۰.

۷۰ زبان‌شناخت، سال ۱۵، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳

کوه‌کن، سپیده (۱۳۹۸): ناتس، یان و گلفام، ارسالان. رابطه دستوری‌شدگی و بینافریدیت در تعیین منشأ افعال کمکی وجه‌نما. کرمانشاه: مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران.

گلفام، ارسالان (۱۳۸۶). اصول دستور زبان. تهران: سمت.

لازار، ژیلبرت (۱۹۹۵) دستور زبان فارسی معاصر. تهران: هرمس.

ماهوتیان، شهرزاد (۱۳۷۸). دستور زبان فارسی، ترجمه مهدی سمائی، تهران: نشر مرکز.

مشکوئه‌الدینی، مهدی (۱۳۷۹). دستور زبان فارسی بر پایه نظریه گشتتاری (ویراست دوم). مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.

همایونفر، مژگان (۱۳۹۲) وجه و تاثیر آن بر نظام فعل. پایان نامه دکترا. دانشگاه علامه طباطبایی.

- Aijmer, K. (2016). "Modality and Mood in Functional L Approaches". In Nuyts & Van Der Auwera (eds). *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. London: Oxford University Press.
- Bybee, J.L., W. Pagliuca, & R.D. Perkins. 1994. *The Evolution of Grammar: tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bybee, J. & Fleischman, S. (1996). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
- Denith, S. (1995). *Bakhtinian Thought*. London: Routledge.
- Fairclough, N. (2003). *Analyzing Discourse*. London: Routledge. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Halliday, M., & C. M. Matthiessen (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. London and New York: Routledge.
- Jary, M. (2011). 'Assertion, Relevance & the Declarative Mood,' in M. Victoria Escandell_Vidal, Manuel Lionetti & AoifiAhem (eds.). *Procedural Meaning: Problems and Perspectives*. Bingley: Emerald Group Publishing. pp. 267-289.
- Nikolaova, I. (2016). Analyses of the Semantics of Mood. In Nuyts, J. & Van Der Auwera, J. (eds.). *The Oxford Handbook of Mood and Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuyts, J. & Van Der Auwera, J. (2016). *The Oxford Handbook of Mood and Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Oyserman, D. (2015). 'Psychology of Values'. 36 *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Volume 25. Elsevier, pp. 36-40.
- Palmer, F. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portner, P. (2018). *Mood*. New York: Oxford University Press.
- Schwartz, Shalom H. (1992), "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, Elsevier, pp.1-65.
- Van der Auwera, J. and Plungian, V. A. (1998). 'Modality's Semantic Map' *Linguistic Typology* 2, pp. 79-124.

ارزش‌های حاکم در داستان ... (محمد دبیرمقدم و فاطمه رسولی دانش) ۷۱

Van Dijk, T. (2008). *Context and Discourse*. Cambridge University Press.

Van Dijk, T.A. 2012. 'Discourse and Knowledge'. *Routledge Handbook of Discourse Analysis*, eds. James Paul Gee and Michael Handford, PP 587-603 London: Routledge.